

PETER HUDIS
FANON: BARİKATLARIN FİLOZOFU

Peter Hudis: *Marx's Concept of the Alternative to Capitalism*'in yazarı. Oakton Community College'da Felsefe ve Beşeri Bilimler Profesörü.

Özgün Adı:

Frantz Fanon: Philosopher of the Barricades

Pluto Press, 2015

© Pluto Press, 2015

© Dipnot Yayınları, 2016

ISBN: 978-605-2318-63-8

Dipnot Yayınları: 332

Sertifika No: 14999

1. Baskı, 2020/Ankara

Çeviri: İbrahim Yıldız

Düzeltili: Ümit Özger

Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkese Matbaacılık (Sertifika No: 13268)

İvedik O. S. B. 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 3952110

Dipnot Yayınları

Selânik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Peter Hudis

Fanon

Barikatların Filozofu

İngilizceden çeviren
İbrahim Yıldız

*dipnot yayınları

Teşekkür

Pluto Press'ten Paul Le Blanc ile David Castle'a bu eserin oluşumunun her aşamasında sağladıkları destek ve teşvikten dolayı teşekkür etmek istiyorum.

Düşünsel eğilim ve etkilenimlerim elinizdeki kitabın içeriğinden apaçık belli olsa da, çalışmanın doğumuna yol açan fikirleri biçimlendirmemde en büyük pay, Fanon'un devrimci hümanizminin gücüne dikkatimi ilk çeken kişi olan ve her şeyden önce de bana nasıl *düşünüleceğini* öğreten Raya Dunayevskaya'ya (1910-1987) ait.

İçindekiler

Giriş: Günümüzde Fanon	9
Irk ve Toplum.....	13
Fanon'un Felsefi Bakışı	18
1 Siyasal ve Felsefi Bağlanmanın Yolu	25
Martinik'teki Gençlik Yılları.....	27
II. Dünya Savaşı: Dönüm Noktası.....	30
Fanon'un Karar Ânı.....	33
Savaş Sonrası.....	35
Psikiyatriye Geçiş	40
Saint-Alban'da Yaşanan Deneyim.....	42
2 Ben ve Öteki: <i>Siyah Deri, Beyaz Maske</i>'nin Diyalektiği	47
Irkçı Ayrımcılığın Derinliklerinde	49
Fanon'un Sartre'la Karşılaşması.....	51
Ben ve Öteki.....	54
Irkçılığın İçsel Yaşamı	61
Ezilenlerin Sözümleri Ona “Bağımlılık Kompleksi”	64
Tanınmanın Hegelci Diyalektiği	67
Fanon'un Hegel'in Diyalektiğini Eleştirel İslahı	72
Tikel ve Evrensel	76

3 Angaje Psikiyatr: Blida ve Irkçılığın Psikodinamiği	85
Fanon'un Blida-Cezayir'deki Çalışmaları	86
Ruh Sağlığı Konusunda Yeni İçgörüler	91
Yabancılaşmadan Kurtulma Süreci	95
Yeni Bir Psikiyatri Perspektifinin Gelişmesi.....	99
4 Angaje Filozof: FLN ve Cezayir Devrimi	103
Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketi.....	105
FLN'yle İlk Temaslar.....	109
1956 Soummam Konferansı	111
Irkçılık ve Kültür	113
Dünya Siyasetinde Önemli Değişimler	116
Tunus'ta FLN'yle Birlikte	119
Devrimci Gazeteci Olarak Fanon	121
Fanon ve Avrupa İşçi Sınıfı	125
Cezayir'deki İki Dünya	126
Cezayir Devrimi İçerisindeki Çelişkiler.....	128
5 Devrimin Stratejisti: Yol Ayrımındaki Afrika	133
Afrika Lejyonunun Desteklenmesi.....	134
1959 Roma Kongresi.....	135
Kafa Karışıklığı mı? Diyalektik Çelişme mi?	139
Ölen Sömürgecilik	143
Örtünmesiz Cezayir.....	145
Dil ve Özgürlük.....	149
Devrimin Elçisi.....	151
Güney Cephesi	155
6 Yeni Bir İnsanlığa Doğru: Yeryüzünün Lanetlileri	159
Fanon'un Uyarısı	161
Şiddetin İkilikleri	168
Köylülük ve İşçi Sınıfı.....	174
Devrimci Diyalektiği Yeniden Yaratmak	176
Siyasal ve Toplumsal Örgütlenme Biçimleri	180
Soğuk Savaş ve Bağlantısızlık.....	184

Fanon ve İslam.....	187
Fanon'un Beşeri Kurtuluş Vizyonu.....	192
Notlar	199

GİRİŞ

GÜNÜMÜZDE FANON

Avrupa sömürgeciliğinin biçimsel anlamda sona erişinin üzerinden elli yıl, Birleşik Devletler’de siyah birinin ilk kez başkan seçilmesinin (kimilerine göre bu, ırkçılık dönemecinin artık geride kaldığı anlamına gelmekteydi) üzerinden de neredeyse bir on yıl geçtikten sonra Frantz Fanon heyulası geri döndü –hem de olanca azametiyle. Uzun yıllar, büyük ölçüde postkolonyalizm, farklılık ve başkalık (*alterity*) konuları üzerindeki akademik çalışmalar ve tartışmalar vesilesiyle anılan Fanon’un adı Aralık 2014’te sanal ortamda birdenbire ön plana çıktı. New York City büyük jürisinin, açıkta sigara satmaya çalışan silahsız bir siyahiyi, Eric Garner’ı nefessiz bırakarak öldüren polis memurları hakkında yargılamaya mahal olmadığı yolunda karar vermesinin ardından Fanon’un pek çok sosyal medya sitesinde yer verilen bir sözü ABD ile dünyanın birçok ülkesinde alıntılandı ve üzerine yorumlar yapıldı. Fanon şöyle demişti: “Biz isyan ederken bunu belli bir kültür adına yapmıyoruz. Birçok nedenin yanı sıra, artık nefes alamadığımız için de isyan ediyoruz.”¹ Bu ifade yaşanan acı ve ıstırapı damarından yakalamış gibi gözüküyordu: on binlerce insan –çoğun kendiliğinden– sokaklara dökülerek hem Gar-

ner'a hem de Michael Brown'a yapılan haksızlığı (Ferguson-Missouri'li, 18 yaşında bir siyahi olan Brown polis tarafından katledilmiş, davaya bakan büyük jüri Garner olayından birkaç hafta önce gene soruşturmaya gerek olmadığı yönünde bir karara varmıştı) protesto etti.

Aslında, Fanon'dan yapılan bu alıntı özgün ifadenin bir şekilde budanmış haliydi. Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabındaki gerçek ifade şöyledir: "Hindi-Çinliler kendilerine özgü bir kültürü keşfettikleri için isyan etmediler. Çok basit bir nedenden ötürü isyan ettiler: nefes almaları, birçok anlamda, imkânsız hale geldiği için."² Gelgelelim, Fanon'un sözünün bağlamla biraz ilgisiz bir biçimde alıntılanması – Fanon'un 1961'de ölümünden bu yana tekrar tekrar kendini gösteren bir problemdir bu– pek çok kişinin onun düşüncelerinin yaşanan ânın aciliyetine hitap eden düşünceler olarak görmesinden daha önemsizdir. Yaşadığımız ânın aciliyet kespettiği apaçık ortadadır –özellikle de ABD'deki siyahlar ve Latinolar, onların yanı sıra Afrika'dan, Asya'dan ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya göç edip kıtanın her yerinde giderek artan ölçüde polisin kötü muamelesine, ırksal ve dinsel ayrımcılığa maruz kalan insanlar açısından. Zaman pek çok bakımdan geriye doğru gidiyor sanki. Irkçılığın zenofobik (ince ama bir o kadar sinsi) formları yirmi birinci yüzyılın küreselleşmiş kapitalizminin şeklini şemalını tam olarak tarif ediyor gibi.

Doğu Avrupa ile Rusya'daki devlet komünizminin 1991'de çöküşünün ardından dillendirildiği şekliyle, artık önümüzde liberal demokrasi ilkelerine dayalı "yeni bir dünya düzeni"nin olduğu yolundaki "vaat"la ne kastedilmiş olursa olsun, onun bize ırksal fişlemeyle, ırksal önyargıyla ve ırksal adaletsizlikle "aşırı belirlenmiş" olmaktan uzak bir dünya sunmadığı kesindir. Zaman gerçekten de geriye doğru gidi-

yor sanki... fakat soru şudur: Neye doğru? Fanon'un gördüğü ve eleştirdiği türden bir dünyaya doğru mu? Daha barbar bir dünyaya doğru mu? Yoksa yeni bir aktivist ve düşünür kuşağının, yerinde kullanılan bir deyimle Birleşik Devletler'deki "yeni Jim Crow"* diye adlandırılan şeye verdiği tepki, tüm bunları bir kenara atacak bir çabayı önceden imleyip, mevcut toplumun sürekli olarak (özellikle) siyah insanlardan esirgediği şeyi –*insanlığımızı*– yeniden talep mi ediyor?

Bugün yeni bir devrimci başlangıç oluşturma yönündeki tüm çabalar elbette muazzam güçlüklerle karşı karşıya. Çağdaş kapitalizmin alameti farikası dehumanizasyona karşı yeni sesler yükselse de bunlar çok kısa süre sonra dinsel fundamentalist terörizmin boyunduruğu altına girme riski taşıyor, Batılı devletler de bu teröre reaksiyoner tepkiler veriyorlar. İster Fransa'da, ister Suriye'de, ister başka bir ülkede olsun "İslam"ın mitik bir enkarnasyonu adına gazetecileri, feministleri, Yahudileri ve diğerlerini hedef alan şiddet eylemleri, günümüzün akılsız şiddet havarilerinin bütün özgürlükçü saiklerden ne denli uzak olduğunun kanıtıdır. Fransa'da sivilleri katleden İslamcı fundamentalistlerle, aynısını Norveç'te ya da ABD'de gerçekleştiren Hıristiyan fundamentalistlerin amacı birdir: her iki grup da *sürekli* bir dinler arası çatışma durumunu kışkırtarak tarihin akışını geriye çevirmek istemektedir (aynı şey Yahudi fundamentalistlerin Filistinlilere saldırısı için de geçerlidir). Batılı devletlerin buna verdiği tepkiyse en az bu gruplarınkı kadar akılsızca: göçmenlere, Müslümanlara ve siyahlara karşı daimi bir ayrımcılık uyguladıklarından do-

* İngiliz komedyen T. Rice'in 1828'de yarattığı, zekaca geri, ilkel bir zenci tiplemesi. ABD'nin güney eyaletlerinde geçen yüzyıllarda çıkarılmış ırkçı/ayrımcı yasalar bu isimle anılır (ç.n.).

layı değil salt, fakat aynı zamanda din kaynaklı terörizme karşı sergiledikleri tepkinin çok büyük ölçüde bir *kopuşla* (*dissociation*) karakterize olmasından dolayı da. “Medeniyetler çatışmasını” kınayan kanaat önderlerine kulak verdiğinizde Fransa’nın 1950’lerde ve 1960’ların başında Cezayir’de bir milyondan fazla Müslümanı katlettiği ya da daha yakın bir geçmişte ABD’nin Irak ve Afganistan’da başlattığı ve her şeyi daha beter hale getiren savaşlarda yarım milyon kişiyi öldürdüğü gerçeğini asla işitemezsiniz. Şiddet her zaman kınanması gereken bir edimdir –tek istisnaıyla: “biz” uygularsak. O zaman hiçbir sorun yoktur, hatta bunu kitlesel ve sistematik ölçekte ve de insan haklarıyla uluslararası hukuku hiçe sayarak gerçekleştiresek bile. Bugün muhalif sesler sürekli olarak bir yandan devlet terörüyle bir yandan da dinci ve kadın düşmanı terörle yıldırılmaya çalışılıyor. Burjuvazinin toplumsal ve ideolojik hegemonyasını devam ettirmede üzerine düşeni fazlasıyla yapan bu çıkmazdan kurtulmanın bir yolu yok mu? Zihinleri kısaç altına alan bu kelepçelerden, ahlaki, canlı, *insanca* bir dünya arayışını gerçek kılarak kurtulmak mümkün olacak mı?

Bu soruya verilecek cevap ne olursa olsun bir şey çok açık: Frantz Fanon *kendi* döneminin toplumsal mücadeleleri içerisinde yeni bir insanlık uğruna bıkmadan usanmadan çabaladığı için yirminci yüzyılın önde gelen düşünürlerinden biriydi. Bu mücadeleler artık çok geride kaldı ve çoğunlukla da hayal kırıklığı ve başarısızlıkla sonuçlandı. O kadar öyle ki 1950’lerle 1960’ların anti-sömürgeci hareketlerinin nasıl büyük bir ümit ışığı yaktıklarını, dünya politikasını ne ölçüde yeniden düzenlediklerini ve sıradan insanların özlemlerinden kaçına ifade kazandırdıklarını hatırlamak çoğun güçtür artık. Fanon’un eseri, başka hiçbir neden olmasa bile, 50 yılı aşkın

bir süreden beri yarım kalan ve tamamlanmayan devrimlerin bıraktığı bu enkaz yığınınu kaldırmada önem arz etmektedir.

Geçmiş bir yana, kurtarmamız gereken daha pek çok şey var elbette. Bugün en çok geleceğimiz tehlikede; bunun sebebi de yeni bir insanlığın ne kadar acil olduğunu dillendirme çabasının eskinin kabuğu içerisinde ifade edilmesi ve bunun da ihtiyaçlara cevap vermemesidir. Peki Fanon mevcut momente özgürleştirici bir alternatif geliştirme çabasının yeniden canlanmasına yardımcı olabilir mi? Bu çalışma büyük ölçüde bu sorunun cevabını arıyor. Fakat bu sorunun cevabının peşine, her şeyden önce dikkatlerimizi Fanon'un *kendi* momentinde kim olduğuna ve nereden geldiğine yönelttiğimiz takdirde ancak düşebiliriz.

İrk ve Toplum

Fanon entelektüel gelişim çizgisinin daha başında oldukça nettir: “Ben mutlak hakikatleri dillendiren biri değilim”.³ Teorisinin dünyanın üzerinde dolanıp duran ve uzaktan bakıp dünya ahvali hakkında nesnel gözlemlerde bulunan biri gibi gösterilmesine karşı çıkar. Fanon *her birimizin kendi yönelimimizin sıfır noktası olduğunu* çoğu insandan çok daha iyi anlamıştır. Biz dünyayı ancak kendi vaki deneyimimizin bakış açısından görerek bilebilir ve değiştirebiliriz. Fakat benim kendi yöneliminin sıfır noktası olmam, başkalarıyla hemhal olamayacağım ve onları tanıyamayacağım anlamına gelmez. Mutlak hakikatleri bilemeyeceğimiz anlamına da gelmez. Fanon şöyle yazar: “İnsan olarak ben, bir ya da iki hakikat kendi esaslı ışığını dünya üzerine salsın diye, kendimi yok etme riskine giriyorum”.⁴ Bir ya da iki hakikat –hepsi bu. Çok fazla bir şey değil gibi. Fakat bu “bir ya da iki hakikat” bizi, bugün